
Česko-portugalské vztahy

Dějiny – intenzita – tendence

Jan Klíma

Současná geografická a populační kapacita České republiky (78 864 km², 10 300 000 obyvatel) a Portugalské republiky (92 389 km², 9 900 000 obyvatel) jsou si velmi podobné a společná lokalizace v Evropě vybízí k domněnkám o četných kontaktech. Avšak zásadně odlišná geopolitická situace a strategické zájmy obou států omezily možné setkávání na minimum.

Český stát řešil po větší část své historie problém uchování státnosti v drtivých tlacích z východu i ze západu. V období velkých zámořských objevů byl zmítán nábožensko-mocenskými spory a v 16. a 17. století definitivně ztratil možnost přímého napojení na rozvojovou atlantickou oblast. České myšlení a česká kultura přijímaly podněty především z německé a slovanské oblasti, méně z Francie, z Itálie a z Anglie. Teprve koncem 19. století se Češi blíže seznamovali s národními kulturami vzdálenějších částí Evropy. Sám český stát velmi často měnil podobu a z bezpečnostních důvodů se ukrýval v personálních uniích a v dynastických seskupeních, jakými bylo soustátí Jagellonců nebo monarchie Habsburků. Vytvoření Československé republiky se ukázalo jako nadějný, ale nakonec neúspěšný experiment; unie českého a slovenského národa ve vypjatých okamžicích dějin 20. století dvakrát neobstála.

Portugalsko bylo naproti tomu vždy orientováno na moře a na zámoří. Dějiny tohoto státu se odvíjely nejprve jako křesťanský postup proti arabskému žylvu v rámci *reconquisty*. Portugalsko tento proces uzavřelo (na rozdíl od Kastilie a Aragonie – Španělska) velmi brzy a ihned přeneslo boj na africké území. Dobytím Ceuty v roce 1415 začalo jako první evropská země budovat obchodní říši v několika světadílech a impériu věnovalo veškerou národní energii. Od fáze zřizování prvních obchodních faktorii až po závěrečnou etapu administrace osídlovaného koloniálního *commonwealthu*, chápaného nikoli pokrytecky za pevnou součást národního organismu, se Portugalsko upínalo na děje probíhající na mořích, v Asii, v Americe a v Africe. Evropská základna neměnila svůj vnější tvar, po staletí trvala na katolictví, v zahraničních vztazích se opírala o společenství s Velkou Británií.

Zcela odlišná povaha vnitrozemského a prostorově i politicky nestabilního středoevropského útvaru na straně jedné a stabilní státní jednotky aktivní na mořích i v zámoří na straně druhé předurčily intenzitu česko-portugalských kontaktů.

Letmé kontakty

Koncem září 1373 přijel do Prahy lisabonský biskup *Agapito Colonna*, doprovázející Karla IV. a Václava IV. na cestě z Německa. *Colonna* jako Ital spravující též biskupství v Brescii vystupoval především jako papežský nuncius a papežský politik při jednáních o zahrnutí Braniborska do země České koruny.¹ Na krátkou dobu se v Čechách objevil v roce 1412 princ *Pedro*, bratr proslulého Jindřicha Mořeplavce. Připojil se tehdy k Zikmundovu vojenskému tažení, chránícímu Moravu před vlivy husitství z Čech.

Epochální poznávací význam měla cesta mírového poselstva krále *Jiřího z Poděbrad* až „na konec světa“. V roce 1466² se čeští šlechtici setkali i s portugalským králem *Alfonsem V.*

a díky literárnímu ztvárnění (*Václav Šašek z Bířkova: Deník o jízdě a putování pana Lva z Rožmitála a Blatné z Čech až na konec světa*) dostali Češi přímý popis trasy poselstva od Guimarãesu přes Porto, Arrifanu, Águedu, Coimbru, Tomar po Évuru a Estremoz, dověděli se o vnějším vzhledu značné části Portugalska a poprvé se seznámili i s ekonomickými výsledky portugalských zámořských výbojů.³ Portugalský král byl tehdy spojencem francouzského panovníka *Ludvíka XI.* a Alfonsova sestra Leonora byla manželkou habsburského císaře *Friedricha III.*, což přispělo k příznivému přijetí českého poselstva.

V době zámořských objevů proslul zeměpisec *Martin Behaim* (1459–1507, Martin de Bohéme, Martin Bohemus). Za jeho rodiště byl vydáván Český Krumlov, Plzeň nebo okolí. Tento učenec však pocházel z „nových Čech“, tj. z Horní Falce. K tomu je třeba dodat, že v té době měl Norimberk jako centrum této oblasti velmi živé styky se skutečnými Čechami. V roce 1484 se Behaim vypravil z Antverp na pozvání krále Jana II. do Portugalska. Zúčastnil se druhé plavby Dioga Cãa k pobřeží jihozápadní Afriky a 18. února 1486 byl za objevení Konga pasován na rytíře. V letech 1491–1493 pobýval v Norimberku, kde zhotovil proslulý norimberský glóbus. Poté se vrátil do Lisabonu, kde zemřel jako jeden z nejvýznamnějších představitelů světové kosmografie.⁴

Jeden z prvních tiskařů v Portugalsku *Valentim Fernandes de Moravia* ve své práci příliš nevyzvedl svůj možný moravský původ. Byl známý spíše rukopisným konvolutem přinášejícím popis exotických zámořských zemí.⁵

Kronikář a humanista *Damião de Góis* byl správcem portugalské faktorie v Antverpách. Obchodní a diplomatické posláni ho zavedlo do Polska⁶ a snad v roce 1529 také do Čech.⁷ Pokud tomu tak bylo, nezanechalo to ve vzdělaném muži stopu srovnatelnou s přátelstvím s Erasmem Rotterdamským nebo s Albrechtem Dürerem.

Lze předpokládat, že Portugalsko navštívil český král a římsko-německý císař *Rudolf II.* během své výchovy ve Španělsku (1564–1571) a s ní spojených cest po Pyrenejském poloostrově. Jestliže se takový kontakt uskutečnil, měl pro Rudolfa, ovlivněného španělskou politikou a velikostí, jen obecný význam. V Madridu se Rudolf učil španělsky, francouzsky a italsky,⁸ nikoli portugalsky. Znalost portugalské politiky ovšem musel zapojovat do svých imperiálních kroků, což pro něho vzhledem k spříznění portugalské, španělské a rakouské habsburské šlechty nebylo problémem.

Českou účast s dramatickým koncem portugalského krále *Šebestiána* (Sebastião), poraženého v roce 1578 u Al-Qsar al-Kabíru, dokazují historické kalendáře *Pavla Skály ze Zhoře* a dílo *Viléma Slavaty*, stejně jako Paměti (reflektující více iberských dějů) *Mikuláše Dačického*.⁹ Ještě v roce 1578 zveřejnil pražský editor a překladatel *Jiří Dačický* drobný tisk nazvaný Portugalská bitva. S jistým vysvětlením novin z Madril a Lisabony, o žalostivém zahynutí Krále z Portugalie pátého dne M[ěsíce] Srpna... 1578. Vzápětí vydal *Burian Walda* další verzi brožury pod obdobným titulem Portugalská bitva a Pravdivé noviny z Madrilli a Lisabony, o škodlivém pádu a zahynutí Krále Portugalského, kteréž se stalo pátého dne Měsíce Srpna tohoto běžícího Létha MDLXXVIII. Ačkoli jde o úpravy německé verze (*Jan Beyer: Portugallische Schlacht und gewisse Zeitung aus Madrill und Lisabona*, Lipsko), svědčí tato editorská epizoda o živém ohlasu, který portugalská prohra v severní Africe vyvolala v celé střední Evropě.¹⁰

V následujících letech jeden z rodiny *Pernštejnů* v Portugalsku rekrutoval vojáky pro vojsko španělského krále *Filipa II.* mířící proti Nizozemsku. Zmínky o Portugalsku najdeme také v korespondenci politiků, kteří (podobně jako *Baltazar de Zúñiga*) na přelomu 16. a 17. století působili jak v Lisabonu, tak v Praze.¹¹

Obnovení portugalské nezávislosti v roce 1640 zapůsobilo na *J. A. Komenského*, jak dosvědčuje jeho dopis *S. Hartíbovi* do Londýna¹² z 20. července 1657. Počátkem 60. let 17. století se dotkl Portugalska také český malíř *Václav Hollar*, plavící se na anglické lodi.¹³

V 17. a 18. století se s portugalským prostředím dostali do styku čeští jezuitští misionáři vyslaní do Brazílie. Proslulý páter *Samuel Fritz* (1654?–1725) měl potíže s portugalskými úřady při své cestě k ústí Amazonky a z Belému zpět do horní Amazonie, která dnes náleží

Peru,¹⁴ a samotné Portugalsko nepoznal. Předtím než se *Valentin Stansel* (1621–1707?) vydal přes Lisabon do Brazílie, působil ve městě Elvas. V Salvadoru vyučoval matematiku a řídil zdejší jezuitské gymnázium. Také chomutovský rodák *Jan Gintzel* (1660–1743) působil v Salvadoru a jinde v portugalské Brazílii v letech 1694–1743.¹⁵ Díky stálému spojení jezuitů s centrem české provincie rezonovala řada podnětů doma a vyvolávala zájem jak o kolonie pyrenejských států, tak o jejich evropské základny.¹⁶ Někdy v Portugalsku pobýli i misionáři cestující do španělských území. *Vojtěch Bukovský z Hustiřan* napsal 20. září 1694 z Coimby, že pokračuje do španělské Nové Granady. Jinak neznámý český misionář *V. Ostler* se v roce 1709 vrátil do Čech z Lisabonu, odkud se téhož roku vracel z misijního působení v Brazílii domů rovněž jinak neznámý *Franciscus V. Vocht*. V lisabonských kobkách zemřel patrně v roce 1767 misionář z české jezuitské provincie, pocházející však z Kladska, *Franciscus Wolff*.¹⁷

Portugalsko bylo povinnou přestupní stanicí také pro české jezuitské misionáře, kteří jeli následovat svatého Františka Xaverského do Asie. Už na počátku 18. století se v portugalské Goe usadil *Kryštof Mattern* z Těšína. Přes Lisabon jeli do portugalské Indie jako do východní oblasti dalšího misijního působení v Asii *Karel Spinola* z Prahy, *Pantaleon Kirwitzer* (1688–1726), *Karel Slaviček* (1678–1735), *Vilém Obstzierer* (1716–1761) ze Škvorce, který zemřel v Goe, a jeho přítel *Karel Příklad* (1712–1785).¹⁸ V goánském misijním středisku snad pobýl i *Karel Slamenský*, působící později ve Vietnamu. Pražan *Jan Köffler* (1711?–1780) odešel v roce 1755 z jihovietnamské misie do portugalského Macaa, kde působil do roku 1760. Po zrušení jezuitského řádu markýzem Pombalem byl deportován do Lisabonu, spolu s Příkladem strávil řadu let ve vězení Sao Juliao da Barra a byl propuštěn až na zákrok císařského vyslance. Na Malabarské pobřeží dnešní Kéraly se mezi portugalské misionáře dostal také jejich český kolega *Jáchym Jakeš*.

Hlubokou stopu ve středoevropské kultuře zanechalo objevení dalekých světů Portugalci a propojení čtyř kontinentů. Nový životní pocit směřující individuální volnost k probádání neznámého však poněkud tlumily dramatické středoevropské události. I sem však proniklo přesvědčení, že lidské *ingenium* vede *Fortuna* a odměňuje *fama*¹⁹ právě na základě slávy objevitelů.²⁰ I proto se portugalská realita objevila v malířských dílech předních barokních mistrů. *Karel Škréta* zpracoval asi v roce 1653 pro kapucínský kostel sv. Josefa na Novém Městě pražském jihoevropské téma sv. Felixe de Cantalitia. Další jeho pyrenejské náměty se datují rokem 1671 – malba sv. Tomáše z Villanovy rozdávajícího almužnu a kresby sv. Terezie a sv. Jana z Kříže pro kostel P. Marie Vítězné. *Jan Kryštof Handke* malířsky ztvárnil historický okamžik založení semináře v Goe. Evangelizační úsilí portugalských misionářů nalézalo ohlas v rekatolizovaných Čechách v podobě překladů homilií a náboženské literatury (*Mateus Vieira*: Choť Kristova, 1681).

Nějaký čas působil v Lisabonu jako císařský vyslanec *Arnošt z Valdštejna*, jehož mise skončila v roce 1705, aniž by vyvolala další ohlas v Čechách. Čechy pro Portugalsko objevilo poselstvo Jana V. v roce 1708, jehož cesta do Vídně vedla přes Krušné hory, Chomutov, Louny, Slaný, Prahu, Tábor, Jindřichův Hradec a Slavonice. Poslové žádali ve Vídni o ruku Marie Anny, dcery Leopolda II., a pak se stejnou trasou k Severnímu moři odebrali zpět. V roce 1717 vydal jezuita *Francisco da Fonseca* ve Vídni publikaci *Poselství hraběte z Villarmayor, Fernanda Tellese da Silva, z Lisabonu na dvůr vídeňský a cesta královny, naší paní doni Marie Anny Rakouské z Vídně na dvůr lisabonský, kde je popsána zmíněná trasa, včetně Českých zemí*.²¹ Portugalské verze tohoto spisu vyšly v letech 1743 a 1787.

Ve 40. letech 18. století se až na evropský západ rozšířil z Čech kult sv. Jana Nepomuckého. Několik portugalských kněží popsalo pro své kolegy a pro věřící své země životní osudy a mučednickou smrt českého světce. V roce 1743 byla na mostě v Alcântaře vztyčena socha sv. Jana Nepomuckého.

Za válek se Španělskem se v roce 1742 zformoval portugalský Královský cizinecký pluk. Kromě Francouzů, Švýcarů a Němců v něm soužili i Češi. Jejich jména zapsaná

dodnes ve Vojenském historickém archivu lze jen obtížně dešifrovat ze zkomolených podob Sabatian Kochvasser, Bernard Flasack (Vlasák?), Severin Zemenech (Zemánek?), Paul Worsack, Gregoire Sladig (Jiří Sládek?) atd.²²

Kontakt s českým prostředím měl i portugalský osvícenský politik markýz *Pombal*, jehož druhá žena byla dcerou generála *Laudona*, vlastníka Bystřice u Hostýna na Moravě. Jako vyslanec se dostal v roce 1792 do Lisabonu člen šlechtické rodiny *Colloredů*.

V době národního vzestupu

Český zájem o portugalský dvůr, sídlící ovšem od počátku roku 1808 v brazilském Rio de Janeiru, oživila snaha markýze Marialvy získat pro následníka trůnu *Pedra*, syna prince regenta *Jana* (tj. Jana VI.), habsburskou nevěstu. Smlouva o sňatku arcivévodkyně *Leopoldiny Habsburské* (dcery Františka I. a Marie Terezie, dcery Ferdinanda IV. sicilského) byla podepsána 26. listopadu 1816, 18. února 1817 Marialva slavnostně požádal o její ruku, 13. května 1817 se ve Vídni konala svatba v zastoupení, 15. srpna odjela Leopoldína z Livorna do Ameriky a počátkem listopadu osobně poznala svého ženicha.²³ Zájem arcivévodkyně Leopoldiny o málo známou jihoamerickou přírodu přivedl do blízkosti portugalského dvora botaniky z pražské univerzity *J. K. Mikana* a *J. Em. Pohla* spolu s dissectorem *Dominikem Sochořem*.²⁴ Zájem byl vyvolán o exotickou Brazílii,²⁵ nikoli o Portugalsko a přímý kontakt po smrti císařovny Leopoldiny 11. prosince 1826 doznival.

V 18. a 19. století přibývalo osobních styků mezi vznešenými rody. Matka generála *Gomese Freire de Andrade*, který se narodil 27. ledna 1757 ve Vídni a byl popraven v roce 1817 jako vůdce údajného spiknutí proti britské okupaci Portugalska, pocházela z české rodiny. S českým prostředím splynul portugalský šlechtický rod *Silva-Tarouca* (volíme moderní pravopis namísto archaického Sylva-Taroucca). Rod vznikl sňatkem hraběte Joaa Gomeze da Silva s hraběnkou Joanou Rosou de Menezes de Tarouca v 17. století. Jejich syn *Emanuel Teles* (1699–1771), který sloužil pod Evženem Savojským, zůstal v Rakousku, přešel do státních služeb a na Moravě si zakoupil statek Čechy pod Kosířem. *Bedřich Silva-Tarouca* (1816–1881) se zcela sžil s českým prostředím, stýkal se se sběratelem národních písní F. Sušilem a přispěl k vytvoření sbírek brněnského muzea. U druhé větve *Silvů-Tarouců* pobýval Josef Mánes. *Arnošt Silva-Tarouca* (1860–1936) vlastnil Trmice, Řehlovice, Žernoseky, Vrchnice a Průhonice, kde přestavěl zámek a založil známý park. Byl čestným předsedou Národopisné výstavy v Praze v roce 1895 a ve svém pražském paláci na Příkopech umístil sbírky Národopisného muzea československého.²⁶

Na stavbě fantastického paláce Pena na vrcholu kopců Sintra u Lisabonu se podílel Čech *Václav Cířka* (1811–1883) jako zahradní architekt. Stavbu spojující nejrůznější styly zadal Ferdinand Koburský, manžel královny Marie, německému baronu Eschwegovi. Také Cířka se však dostal do blízkosti dvora a v Lisabonu vynikl jako umělecký řemeslník, umělec a fotograf.

Rodinu Marie II. da Glória maloval rodák z Dvorců na Bruntálsku *Ferdinand Krumholz* (1810–1878), který na přelomu 40. a 50. let 19. století působil v Portugalsku jako krajinář a portrétista.²⁷ *Adolf Hausmann* se v roce 1889 stal profesorem kreslení v Torres Novas. Pražský malíř *Hugo Steiner* (1880–1945) tvořil historické i žánrové práce v Portugalsku na počátku 19. století. V pražské Národní galerii visí jeho olej z roku 1903 *Taverna* v Portugalsku.²⁸ Díla *Jaroslava Čermáka* byla vystavena v Lisabonu, naopak malíř *José Júlio de Sousa Pinto* vystavoval v roce 1895 v Praze. Svědectví o současné podobě Portugalska vydal *Jiří Guth-Jarkovský* ve svém cestopisu *Za horama Pyrenejskýma* (Praha 1902).

Stoupající informovanost posilovala i kulturní emancipace českého národa a úsilí české vědy koncem 19. století vyrovnat se také s portugalským kulturním odkazem. V roce 1836 se o převod části Camõesových *Lusovců* pokusil *Josef Bojislav Pichl*, německou verzi portugalské epikeje znal *Jan Kollár*, *Václav Hanka*, *Karel Hynek Mácha* i *František Palacký*.

Výňatky z Lusovců publikoval středoškolský profesor *František Doucha*,²⁹ *Josef Král* uveřejnil v roce 1876 antologii Camõesovy lyriky. Lusovce definitivně představil českým čtenářům *Jaroslav Vrchlický*. Čeští čtenáři v té době znali pouze dvě další celá díla z portugalské literatury: Portugalské listy Mariany Alcoforadové a knihu Eugénia de Castra Belkiss, královna Sábská, Axumská a Hymianská.³⁰

Počátkem 19. století došlo ke sblížení portugalsko-brazilské šlechty se šlechtou českou. Vnuk posledního brazilského císaře (tedy pravnuk Leopoldíny Habsburské a brazilského císaře Pedra I., který byl později portugalským králem Pedrem IV. z rodu Bragança) *Pedro z Orléansu-Bragança* (jinak též Pedro de Alcântara) si vzal 14. listopadu 1908 ve Versailles *Alžbětu Dobřenskou z Dobřenic*. Dobřenští, povýšení v roce 1906 do hraběcího stavu, byli spřízněni s Haugvici, Dohalskými, Chamaré, Pachtý, Bubny a dalšími českými rody,³¹ brazilsko-portugalský rod se v 19. století spříznil nejen s Habsburky a s Orléansy, ale i s rody Leuchtenbergů, Sachsen-Coburg-Gotha, vévody Nemours a s italskými rody.³² Spojení rodu Bragança s rodem Dobřenských však již uzavíralo monarchickou etapu evropské historie.³³

Zcela odlišná povaha státních zájmů portugalského a českého státu nedovolila v průběhu staletí více než nesystematické a náhodné kontakty. Lze předpokládat, že při oboustranně skromných dimenzích vzájemného styku bylo v Čechách více známo o Portugalsku, a to díky objevům a zámořské angažovanosti západoevropské země, než v Portugalsku o Čechách. V mezinárodních vztazích až do počátku 19. století hrálo Portugalsko sice nikoli rozhodující roli, ale jako známý evropský stát s koloniemi rozloženými na několika světadílech se činně účastnilo diplomatického ruchu (srov. Vídeňský kongres, 1814–1815; Berlínská konference o Kongu, 1884–1885 aj.), zatímco Čechy jako součást habsburského soustátí takovou možnost neměly.

Nesystematický charakter česko-portugalských styků mohly posílit nejspíše drobné občanské iniciativy. V roce 1873 byla podle projektu *Františka Chalupy* v arabském stylu rekonstruována synagoga, kterou v Praze založili portugalští židé vyhnání králem Manuelem. Portugalsko naopak zaujala sokolská myšlenka a začaly se zde zakládat branně-tělovýchovné organizace, označované buď portugalským překladem Falcoes, nebo českým slovem Sokols. Další příležitost ke změnám intenzity otevíraly až zvraty v 19. století.

První takovou přeměnou bylo svržení monarchie v Portugalsku 4., respektive 5. října 1910.³⁴ Účast Portugalska na vojenských operacích první světové války naznačovala obrát od zámoří k evropským záležitostem a na západní frontě bojovaly jak portugalské sbory, tak československé legie ve Francii. Okamžitě po skončení této války se Portugalsko znovu upjalo ke koloniím, kde bylo třeba dokončit vojenské kampaně, zaměřené na efektivní okupaci afrických teritorií, které se po ztrátě Brazílie staly jádrem portugalské koloniální říše. Druhý zásadní zvrat – vznik Československé republiky – mohl učinit středoevropskou zemi známější i na západě Evropy. Od prvních víceméně formálních styků se přecházelo k osobním kontaktům. Pobyť malíře *Josefa Švasty* (Soasta)³⁵ na Madeiře od roku 1924, stejně jako stoupající frekvence portugalských návštěv nového Československa naznačovaly, že se občané obou států k sobě přibližují. Přejedání Portugalska k autoritativnímu režimu vojenským převratem z 28. května 1926³⁶ však znovu vytvořil překážky, které musely být obtížně překonávány, nejspíše na ekonomickém a kulturním poli.

Od nadějí k ochlazení

Diplomatické styky, které Československá republika navázala s Portugalskou republikou v roce 1921, měla zintenzivnit obchodní dohoda podepsaná v Lisabonu 11. prosince 1922. Po armádním puči podepsala ČSR s Portugalskem 23. listopadu 1927 tři dokumenty usnadňující mezistátní kontakty na konzulárním úseku: Dohodu o vzájemné právní pomoci ve

věcech občanských a obchodních, Úmluvu o uznání a výkonu soudních rozhodnutí a Úmluvu o vydávání zločinců a právní pomoci ve věcech trestních.

Pokusy o sblížení byly narušeny obratem Salazarova Portugalska k antidemokratismu i obratem Československa k řešení středoevropské krize. Činnost československého velvyslanectví v Lisabonu byla nakonec v roce 1937 zastavena poté, kdy Portugalsko přerušilo s ČSR diplomatické styky jako odvetu za skutečnost, že Salazarově diktatuře nebyly dodány objednané československé zbraně.³⁷ Ani obrat československo-portugalského obchodu nebyl významný, činil asi 40–60 mil. Kč ročně, tedy 2–3 % celkového obratu zahraničního obchodu. Vyváželo se průmyslové spotřební zboží, dovážel se korek a kvalitní vína.

První Československá republika upoutala pozornost portugalských intelektuálů a veřejných činitelů. *Armando Luis Rodrigues* vydal v roce 1924 knihu, která nový středoevropský stát pozitivně představovala krajanům pod titulem Česko-Slovensko, jeho příkladná hospodářská, finanční a průmyslová správa. Literární kritik *Fidelino de Figueiredo* navštívil Československo v době oslav svatováclavského milenia roku 1929. Později v Coimbre zveřejnil spis České počátky (*Iniciação Bohêmia*) a v řadě článků propagoval Masaryka a československou demokracii v době, kdy portugalská diktatura likvidovala demokracii. *Figueiredo* přispěl i do publikace *Tvůrcové dějin*, která vyšla v Praze v roce 1935.

Množily se také studijní pobyty. Důstojníci portugalské armády *Eduardo Guedes de Carvalho e Menezes* a *Gaspar Marques de Oliveira* navštívili během inspekční cesty po Evropě také Prahu, kde zkoumali organizaci československé armády. V roce 1927 se v Praze účastnil geodetického a geofyzikálního kongresu profesor univerzity v Coimbre *Francisco da Costa Lobo*. V téže době poznával Československo diplomat *Martinho Nobre de Melo*. Mezinárodního kongresu trestního práva v Praze se v roce 1930 zúčastnil *José Beleza dos Santos*, Mezinárodního kongresu kritiků v tomtéž roce *António Ferro*. Na různé specializované akce přijížděli další Portugalci, schopní předat své dojmy dál: v roce 1931 profesor lisabonské filozofické fakulty *Hernani Cidade*, v roce 1932 na IX. všesokolský slet zakladatel Centra výchovné propagace *Gomes dos Santos* a generál *Ferreira Martins*. Portugalský tisk tehdy zastupoval v Praze *Armando de Aguiar*. Na studijní cestu do Československa se v roce 1934 vydali železniční technici *Henrique Kopke*, *Jaime Ferreira* a *Rogério Vasco Ramalho*. Nemocnice a organizaci zdravotnictví u nás zkoumal v následujícím roce *Francisco Soares Branco Gentil*. V Sao Vicente na Kapverdských ostrovech pořádali portugalská sokolová, které vedl *Júlio Bento de Oliveira*, 16. července 1935 reprezentativní přehlídku.

Rovněž na české straně zájem o Portugalsko vzrostl. V překladu *Antonína Macka* vyšla v Praze v roce 1922 Relikvie Eçy de Queiróse, v tomtéž roce vydal *Hugo Kosterka* svůj překlad Tajemství silnice z Cintry od Eçy de Queiróse a *Ramalha Ortigãa*. Ve společenských časopisech se začaly objevovat články o portugalské kultuře. *Milada Fliederová* přeložila v roce 1934 román *Ferreiry de Castra* Stín kaučuku. Portugalsko propagoval pedagog Vysoké školy obchodní v Praze a předseda turistické sekce pražského Ibero-amerického ústavu *Rudolf J. Slabý*. Diplomat *Vlastimil Kybal* přednášel v roce 1934 o Portugalsku v Československém rozhlase. Dalších propagačních akcí se zúčastnil tehdejší portugalský velvyslanec v Praze *José da Costa Carneiro*. V Portugalsku se pořádaly koncerty české hudby a československý chargé d'affaires v Lisabonu *František Kadeřábek* zahájil v červnu 1929 výstavu výtvarných a bibliofilských prací. Přes pozdější ochlazení vztahů prokázala první republika jak svou mezinárodní přitažlivost, tak schopnost budovat příznivé mezinárodní klima.

Pozoruhodným způsobem překlenul nejdramatičtější období neexistence diplomatických styků na nejvyšší úrovni portugalský konzul v Praze *Joaquim Rodrigues Dias Correia*. Jeho exequatur pocházelo z předválečné doby a za hektických událostí let 1938 a 1939 žádný kompetentní orgán konzulát nezrušil. Proto *Correia* zůstal v Praze i v období Protektorátu Čechy a Morava. Před rokem 1943 konzultoval postavení tohoto trpěného konzulátu přímo u portugalského velvyslanectví v Berlíně honorární konzul Portugalska v Praze ing. *J. Fořt*. Podle jeho svědectví³⁸ prý portugalský velvyslanec prohlásil, že Protektorát neuznává a že tedy *Correiu* považuje za tituláře své země v Československu.

Po Stalingradu nebyly otevřené projevy sympatií možné, ale Correia přesto v symbolické činnosti pokračoval až do konce druhé světové války.

V posledních dnech druhé světové války se zejména oficiální lisabonský list *Diário de Notícias* věnoval událostem v Čechách a vývoji Pražského povstání. Portugalsko muselo z neutrality přejít ke spolupráci s vítězi a úspěch české rezistence přiřazoval nové Československo k bloku vítězů a zakladatelů nového světového řádu.³⁹

V praxi však konec války nepřinesl příznivé podněty pro vzájemné styky. Československá vláda deklarovala už v Košicích zásadně prosovětskou zahraniční politiku, snažící se odčinit Mnichov slovanstvím a akcentem na bezpečnost.⁴⁰ Širší zahraničněpolitické obzory měli nejspíše komunisté, kteří podporovali „zničení zbytků fašismu v Argentině, ve Španělsku a v Řecku“,⁴¹ ale portugalská problematika unikala i jim.

S obnovou Československa se mohly obnovit alespoň nevýznamné obchodní styky mezi oběma zeměmi, a to zhruba na předválečné úrovni. V roce 1948 činil obrat vzájemného obchodu 55,3 mil. Kčs a československá obchodní bilance byla značně pasivní. Avšak po následném zhoršení vztahů mezi Východem a Západem i tyto styky upadly. Zejména od okamžiku ustavení NATO, v jehož struktuře hrálo Portugalsko i jeho kolonie významnou strategickou roli, se stal „Salazarův fašistický režim“ jedním z nepřátel komunistického světa. Před únorovým převratem i po něm to byla hlavně ekonomická sféra, která požadovala obnovení diplomatických a rozvoj ekonomických styků s Portugalskem. Už v roce 1947 však Ministerstvo zahraničních věcí pokládalo za nutné konzultovat žádost československých firem v tomto smyslu s Moskvou. Ta tehdy neměla zásadní námítky, a tak se počátkem roku 1948 předpokládalo, že k obnovení diplomatických styků brzy dojde. Únor ovšem vyvolal nelibost zase na portugalské straně. Dne 10. června 1948 oznámil československý chargé d'affaires z Paříže (která vazby na Portugalsko zprostředkovávala nejčastěji), že „portugalská vláda nepovažuje dobu za vhodnou, aby zahájena byla konzulární služba v Praze a v Lisabonu“. Po zbytek 40. let a po celá padesátá léta se Salazarovo Portugalsko a komunistické Československo nedokázaly dohodnout na obnovení diplomatických styků. Po celou tu dobu obě strany uznávaly nenormálnost tohoto stavu, jak o tom svědčí československé diplomatické sondáže o možnosti obnovit kontakty s Portugalskem, prováděné nejen v Paříži, ale i prostřednictvím československých zastupitelských úřadů v Quitu, v Rio de Janeiru, v New Yorku, v Tokiu, v Rabatu a ve Vídni.

Až uprostřed 50. let si konsolidace stabilně rozděleného světa vynutila formální normalizaci základních podmínek obchodního styku mezi Československem a Portugalskem. Platební dohoda byla podepsána 21. ledna 1956, bankovní dohoda mezi Státní bankou československou a Banco de Portugal 1. března 1956. Konkrétní využití těchto kontaktních bází bylo vzácné už proto, že Československo vystupovalo na mezinárodním poli při všech příležitostech proti lisabonskému vládnoucímu režimu.⁴²

Společenské změny v 50. letech shodně přivedly koncem dekády do krize jak Salazarův autoritativní korporativismus, tak model československého extenzivně budovaného komunismu. Nutnost mezinárodní kooperace se připomínala jako stále kategoričtější imperativ, a tak právě na přelomu 50. a 60. let došlo k řadě konkrétních kontaktů mezi československými a portugalskými vědci či spisovateli, československé zastupitelské orgány přijímaly žádosti o azyl postavené na předpokladu, že kulturní a relativně liberální Československo je vhodnou zemí k emigraci, český čtenář se seznámil s kvalitními překlady starší i nové portugalské literatury, v Československu se objevili významní činitelé antisalazaristické politické opozice, jak komunistické (např. v letech 1960–1961 se zde léčila komunistka *Georgette Ferreirová*, návštěva *Álvara Cunhala* v roce 1962 proběhla velmi oficiálně), tak nekomunistické (*H. Delgado*, *M. Soares*). Tyto mnohdy skrývané kontakty, neodporující zásadnímu ideologickému nepřátelství, vyvrcholily podporou antisalazaristické *Vlastenecké fronty národního osvobození* (FPLN – Frente Patriótica de Libertação Nacional), jejíž II. konference se v ilegálních podmínkách konala na počátku roku 1964 v Praze.⁴³ Proto byl k několikaměsíčnímu léčení v pražském Státním sanatoriu přijat hrdina

prezidentské volební kampaně z roku 1958 a pozdější vůdce portugalské demokratické opozice generál *Humberto Delgado*,⁴⁴ zlikvidovaný o rok později Salazarovou tajnou policií PIDE ve Španělsku.

Koncem 60. let se jak Portugalsko (po Salazarově abdikaci v roce 1968 a po nástupu Marcella Caetana), tak Československo (v souvislosti s demokratizačním pokusem v roce 1968 a s jeho likvidací) soustředily na vnitropolitické záležitosti. Také intenzita veškerých vzájemných styků klesala. Ani při zcela oficiálních příležitostech nebyl zdůrazňován zájem na jejich rozvíjení. O tom svědčí i skutečnost, že na XIII. sjezd KSČ (31. 5.–4. 6. 1966) byla vyslána delegace Komunistické strany Portugalska nikoli na nejvyšší úrovni vedená *Sergiem Vilariguesem*.⁴⁵ A počátkem 70. let kontakty ustrnuly na minimu.

Sbližování v Evropě

Revoluci 25. dubna 1974 v Portugalsku provedli důstojníci z metropole i z kolonií, počítali však se součinností exilových politických uskupení a osobností. Vedení portugalských komunistů v té době sídlilo v Moskvě, ale většina angažovaných osobností se v revolučních dnech pohybovala po západní Evropě. *Manuel Alegre* pobýval právě v Alžíru, *Mariano Gago* a *Carlos Monjardino* v Paříži, v největším centru demokratické emigrace, *Rui Mateus*, jeden ze zakladatelů (1973) Socialistické strany, ve Švédsku, *António Barreto* ve švýcarské Ženevě, *João de Deus Pinheiro* ve Velké Británii, *Mário Soares* přijel 24. dubna z Paříže do Německa jednat s Willym Brandtem.⁴⁶ V tomto exilovém ruchu už Praha na vrcholu normalizačního neostalinismu neměla pro portugalský demokratický exil žádný význam.

Dubnová revoluce přinesla oživení československo-portugalských styků. Dne 27. června 1974 byly navázány diplomatické styky na úrovni velvyslanectví, koncem února 1975 navštívila Portugalsko československá delegace vedená náměstkem ministra zahraničního obchodu, 1. března 1975 byla podepsána Dlouhodobá dohoda o obchodní výměně mezi ČSSR a Portugalskou republikou. Clearing byl 1. července 1975 nahrazen platebním stykem ve volných měnách. Do období iluzí o sblížení a o rychlém návratu obou marginalizovaných zemí do „společného evropského domu“, který již nebude „evropským labyrintem“,⁴⁷ zapadlo i setkání tehdejšího československého prezidenta dr. *Gustáva Husáka* s prezidentem Portugalské republiky generálem *Costou Gomesem* u příležitosti podpisu Závěrečného aktu Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Helsinkách na přelomu července a srpna 1975. V „horkém létě“ roku 1975 právě v Portugalsku vrcholily levicové experimenty prosazované komunisty vedenými Á. Cunhalem,⁴⁸ což československou stranu inspirovalo k dalším pokusům o upevnění styků se zemí realizující socialistické programy. V průběhu návštěvy československého ministra zahraničních věcí *Bohuslava Chřnoupka* v Portugalsku byly připraveny významné dohody – 12. června 1976 byla podepsána kulturní dohoda (15. dubna 1977 k ní Prováděcí plán na další léta), 18. června 1978 byla podepsána Dohoda o mezinárodní silniční přepravě a 28. června 1978 Smlouva o zamezení dvojího zdanění v oblasti daně z příjmu. Uskutečnilo se několik návštěv jak na úrovni státního vedení (v roce 1976 navštívil Československo ministr zahraničních věcí major *Ernesto Melo Antunes* a podepsal Dohodu o letecké dopravě), tak po linii politických stran (v roce 1976 a 1978 navázal na svou návštěvu v roce 1962 *Álvaro Cunhal*). Byly vybudovány styky mezi sjednocenými odborovými centrály ROH a Intersindical, uskutečnily se vzájemné návštěvy kulturních těles a uměleckých souborů.

Tento bezprecedentní průlom do dříve stagnujících vztahů byl vyvolán přízní Moskvy vůči levicové revoluci v Portugalsku, která přestala vzdorovat dlouhodobé snaze komunistického bloku ovládnout regiony a kapacity bývalých portugalských kolonií. I v Praze vládlo nadšení nad dekolonizací posledního zámořského impéria, ačkoli tento proces probíhal jako těžká ozbrojená krize. Od roku 1977 se Portugalsko vracelo od nacionalizačního extrému k demokratizaci a vliv portugalských komunistů na dění v zemi byl omezen.

Nadšení pominulo a některé vcelku objektivní výroky portugalského tisku na adresu neo-stalinské ČSSR byly v Praze hodnoceny jako „vměšování do vnitřních záležitostí“.

Poslední zasedání Smíšené komise v dubnu 1981 ukončilo aktivní čas a předznamenalo nové období téměř nulových kontaktů. Delegace Portugalské rady pro mír a spolupráci se v březnu 1986 zúčastnila zasedání Světové rady míru v Karlových Varech,⁴⁹ ale v té době už ceremoniální akty komunistického charakteru nepřinášely výrazné podněty pro upevňování vztahů mezi státy a národy.

Teprve rozklad komunistického bloku a odstranění ortodoxně neostalinského komunistického vedení v Československu koncem roku 1989 odbouraly politické překážky k sblížení českého, slovenského a portugalského národa. Tíživé dědictví totalitních režimů však orientovalo pozornost obou států v první řadě na vnitřní konsolidaci, poté na evropskou integraci a až ve třetí řadě na vzájemné bilaterální styky. Přes všechny předchozí politické a trvající geopolitické odlišnosti se zájmy obou států přiblížily. Z československé, pak české strany vznikl historicko-politologický zájem studovat jak portugalské dějiny, tak zkušenosti přechodu od totality k demokracii vrcholícího 1. ledna 1986 přijetím Portugalska do Evropských společenství, pozdější Evropské unie.⁵⁰ Z portugalské strany byla akcentována blízkost bývalých opozičních, nyní vládnoucích osobností (Soares – Havel) i zájem o Českou republiku jako o východisko ke středoevropskému a východoevropskému prostoru.⁵¹

Pokrok v hledání společných zájmů a celkové informační přiblížování přinášela po celá léta každodenní práce jednotlivců. V kulturní oblasti vynikl především *František Listopad*, mimo jiné ředitel Vysoké divadelní a filmové školy v Lisabonu.⁵² V komerční oblasti se už od Dubnové revoluce množily kontakty obchodníků a průmyslových organizací, které od roku 1990 přešly na české straně na bázi privátní iniciativy. V polovině 90. let potvrdila tyto pozitivní tendence státní návštěva prezidenta Portugalské republiky dr. Mária Soarese v České republice v listopadu 1994⁵³ a premiéra vlády České republiky Václava Klause počátkem července 1995 v Portugalsku.⁵⁴ Zatímco na portugalské straně bylo možné zaznamenat pochopení pro situaci České republiky v geopolitických a historických souvislostech, na české straně se neprojevila příliš velká zasvěcenost do portugalských geopoliticko-historických specifik. Také český tisk v intencích širších tendencí odráží v přístupu k Portugalsku spíše utilitární ekonomismus⁵⁵ než kulturní dimenzi.

Na přelomu let 1995 a 1996 nastoupil v Portugalsku po socialistickém premiérovi *Antóniu Guterresovi* také socialistický prezident *Jorge Sampaio*.⁵⁶ Zřejmě pro jistý posun portugalské politické scény doleva (pochopitelný po dlouhých desetiletích pravicové diktatury) se česká strana k možnému partnerovi chová opět chladně. Předpoklady využití srovnatelného Portugalska k pestré a aktivní zahraniční politice se nesplnily, česká scéna nerespektuje objektivní skutečnost, že v současné době mnohem více potřebuje Česká republika v Evropě zakotvené Portugalsko než naopak. Proto jsou kontakty opět sporadické. První místopředseda vlády a ministr obrany dr. *António Vitorino* navštívil Českou republiku ve dnech 25.–28. dubna 1996, ale projednávaná vojenská spolupráce zatím postrádá vůli k realizační fázi. Jistou deziluzi z málo intenzivní spolupráce a například i z nezájmu české strany účastnit se Světové výstavy 1998 pořádané v Portugalsku vyjádřili portugalsští činitelé počátkem května 1996, kdy byl v Lisabonu na krátké návštěvě náměstek ministra zahraničních věcí České republiky *Alexandr Vondra*.

Česko-portugalské styky se vyvíjely jako epizodické a málo přispívaly k poznávání zemí s odlišnými zájmy, ideály a kulturou. Nová situace v posledních desetiletích vyžaduje jejich novou kvalitu. Revoluce v informacích a komunikacích činí dnes z obou zemí nepříteli vzdálené partnery obrácené nyní poprvé cílevědomě do evropského prostoru. Důkladné vzájemné poznání a spolupráce už nejsou luxusem, nýbrž nutností, aby vazby evropských zemí ve složité „době poevropské“ (Patočka) posilovaly globální spolupráci namísto střetů. Praktická politika, stejně jako společenské vědy (zvláště historie a politologie mezinárodních vztahů) musejí řešit závažný úkol, jak vyplnit znalostní vakuum a vtisknout alespoň budoucím česko-portugalským kontaktům hlubší lidský obsah.

¹ Viz Spěváček, J.: Václav IV. Praha 1986, s. 78.

² Viz Macek, J.: Jiří z Poděbrad. Praha 1967, s. 180.

³ „Zde král, můj bratr, má v Africe tři města a posílá do té země každý rok vojsko. A z žádné takové výpravy, ani sebedušší, se nevracejí s prázdnotou, nýbrž přivádějí s sebou na sto tisíc nebo i více moufeninů všeho věku a pohlaví. A všechno, co bylo přivedeno, se potom prodává jako dobytek...“ – Václav Šašek z Břikova: Deník o jždě a putování pana Lva z Rožmitála a Blatné z Čech až na konec světa.

⁴ Srov. např. de Campos Ferreira Lima, H.: *Relações entre Portugal e a Tchecoeslováquia*. Vila Nova de Famalicao 1936, s. 28–29.

⁵ Viz Kvapilová, J., Štěpánek, P.: *Portugalsko*. Praha 1989, s. 44. Avšak v *Dějínách portugalské literatury* se o původu editora nehovoří. Viz Saraiva, J., Lopes, O.: *Dějiny portugalské literatury*. Praha 1972, s. 170, 177 a 179.

⁶ Viz Saraiva, J., Lopes, O.: cit. dílo, s. 148.

⁷ Góisův přítel António Galvão píše: „... odtud jel do Němec, byl v městě Ulm a dalších císařských majetcích a ve vévodství Švábském a Bavorském a v arcivévodství Rakouském, království Českém a vévodství Moravském a v království Uherském.“ Srov. de Campos Ferreira Lima, H.: cit. dílo, s. 14.

⁸ Viz Janáček, J.: Rudolf II. a jeho doba. Praha 1987, s. 45. Důkaz neposkytuje ani Mayer-Löwenschwert, E.: *Der Aufenthalt der Erzherzöge Rudolf und Ernst in Spanien... Vídeň 1927*.

⁹ Viz Hrušeš, J.: *Periódico de octavillas checo sobre la derrota de los portugueses en Africa en el año de 1578*. Ibero-Americana Pragensia, III/1969.

¹⁰ Viz Kozická, K.: *O sebastianismo na literatura checa dos séculos XVI–XVII*. Ibero-Americana Pragensia, XXVI/1992, s. 33–45.

¹¹ Viz Polišenský, J.: *Centro da Europa, Portugal e a América que leva o nome do Brasil*. Ibero-Americana Pragensia, XII/1978, s. 9. a násl.

¹² Viz *Sebrané spisy J. A. Komenského*, VIII. Praha 1975, s. 361 a násl.

¹³ Viz Polišenský, J.: cit. stať, s. 12.

¹⁴ Viz Blaschke, A.: *Das neueste Lebensbild unseres Landsmannes Samuel Fritz*. Volksbote č. 21, příloha Heimat. Viz též Gickelhornovi, J. a R.: *Im Kampf um den Amazonenstrom*. Praha 1943. Viz rovněž Posner, J.: *Ein Trautenauber – Apostel und Erforscher des Amazonas P. Samuel Fritz SJ (1654–1725)*. *Riesengebirgs Jahrbuch* 1964, s. 41–47. Viz též Šilhan, F.: *Páter Samuel Fritz, misionář, cestovatel a první kartograf v údolí amazonském*. Zprávy z čs. provincie T. J. 1928, č. 1. Viz rovněž Tippelt, A.: *Riesengebirgler erforscht den Amazonas*. *Riesengebirgsheimat* 1959, s. 36. Viz též Vondra, J.: *Český překlad Studie C. Wesselse o Samuelu Fritzovi*. *Věstník díla šíření víry*, XX/1931.

¹⁵ K jezuitskému působení v Brazílii viz de Vasconcellos, S.: *Chronica da Companhia de Jesu do Estado do Brasil*, Lisabon 1865 (přetisk 1. vydání z roku 1663). O misionářích z Čech v Latinské Americe, včetně Brazílie psal zejména Kalista, Z.: *Cesty ve znamení kříže*. *Dopisy a zprávy českých misionářů XVII.–XVIII. věku*. Praha 1941 (1. vyd.), 1947 (2. vyd.). Tentýž autor doplňuje a opravuje některé detaily v článku *Los misioneros de los países checos que en los siglos XVII y XVIII actuaban en América Latina*. Ibero-Americana Pragensia, II/1968.

¹⁶ Srov. Pelzl, F. M.: *Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwärtige Zeit*. Praha 1786.

¹⁷ Viz del Rey Fajardo, J.: *Bio-Bibliografía de los Jesuitas en la Venezuela Colonial*. Caracas 1974, s. 89–90. Seznam českých misionářů viz Ryneš, V.: *Los jesuitas bohémicos trabajando en las misiones de América Latina*. Ibero-Americana Pragensia, V/1971, s. 193–201.

¹⁸ Viz Kalista, Z.: *Cesty ve znamení kříže*, cit. dílo. Zde jsou publikovány Slavičkovy a Obstziererovy listy a dopis K. Příkryla, popisující misionářovo věznění v lisabonské pevnosti São Julião da Barra v letech 1760–1767.

¹⁹ Viz Guardini, R.: *Konec novověku (Pokus o orientaci)*. Praha 1992, s. 31–32.

²⁰ Srov. ovlivnění Portugalskem u Thomase Mora v Utopii, kde k úvahám o nejlepšímu stavu státu inspiruje právě hypotetický „portugalský námořník Rafael Hythlodaios“.

²¹ Viz Francisco da Fonseca, S. J.: *Embayxada do Conde de Villarmayor, Fernando da Sylva de Lisboa à Corte de Viena... Vídeň 1717*.

²² Viz de Campos Ferreira Lima, H.: cit. dílo, s. 13–14.

²³ Podrobněji viz Kienzl, F.: *Kaiser von Brasilien*. 1. díl. Berlín 1942.

²⁴ Viz Polišenský, J.: cit. stať. Viz též Kašpar, O.: *O interesse dos tchecos pelo Brasil na época da renascença nacional*. Ibero-Americana Pragensia, XII/1978.

²⁵ Srov. Zbírka nebo vyprávění, které podle německé předlohy vydal V. R. Kramerius v roce 1812 a jeho sentimentální příběh *Vystěhovanci do Brasílie aneb chaloupka u Gigitanhonhy*. Jindřichův Hradec 1830.

²⁶ Viz Halada, J.: *Lexikon české šlechty I*. Praha 1992, s. 151. Viz též Silva-Tarouca, F.: *Die Silva's in Österreich*. Vídeň 1899.

²⁷ O tomto moravském malíři viz Rilie, A.: *Zwei mährische Maler: Franz Richter und Ferdinand Krumholz*. *Zeitschrift des Mährischen Landesmuseums*, 1917, b. m., sv. 16, s. 15–31.

²⁸ Viz Toman, P.: *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Ostrava 1994. Viz též *Umění*, 7/1934, s. 360. Viz rovněž Steiner, H.: *O umění ilustrativní*. *Výtvarné snahy IX*, b. m., b. d., s. 21–25. Dále viz prospekt s posudky denního a odborného tisku *Officina Pragensis* 1935.

²⁹ Srov. např. Vrchlický, J.: *Fr. Doucha*. Lumír 1884.

³⁰ Viz Severová, S. (?): *Livros portugueses traduzidos para o checo e o eslovaco*. Ibero-Americana Pragensia, V/1971, s. 217–218.

³¹ Viz Halada, J.: cit. dílo, s. 43.

³² Viz Calmon, P.: *História do Brasil*. Vol. IV. O Império 1800–1889. Sao Paulo 1947, s. 118, pozn. Viz též Barroso, G.: *Segredos e revelações da história do Brasil*. Rio de Janeiro 1958, s. 198–200.

³³ V oblastním archivu v Zámrsku se v neuspořádaném fondu Dobřenských z Dobřenic nachází jednak genealogické schéma rodu, dále pak dokument, který oznamuje výše uvedený sňatek následujícími slovy:

„JAN VÁCLAV HRABĚ DOBRŽENSKÝ z DOBRŽENIC, c. a k. skutečný tajný rada a komoří, doživotní člen panské sněmovny říšské rady, čestný rytíř svrchovaného řádu Maltéžského, zemský poslanec v království Českém, a ALŽBĚTA HRABĚNKA DOBRŽENSKÁ z DOBRŽENIC, rozená HRABĚNKA KOTTULINSKÁ, svobodná paní z Kottulina a Křížkovic, dáma řádu hvězdového kříže, oznamují nastávající sňatek své dcery ALŽBĚTY s Jeho císařskou a královskou Výsostí PRINCEM PEDRO z ORLÉANSU-BRAGANÇA, c. a k. rytířem 7. pluku hulánů v z., atd. synem Jeho král. Výsostí PRINCE GASTONA Z ORLÉANSU, HRABĚTE z EU a Její cí. Výsostí PRINCEZNY ISABELLY z BRAZILIE.

Cirkevní oddávky budou vykonány dne 14. listopadu ve Versailles u Paříže.

V ZÁMKU CHOTĚBOŘSKÉM, v listopadu 1908.“

³⁴ Nikoli tedy v roce 1908, jak tvrdí J. Kvapilová, P. Štěpánek v cit. díle na s. 23, což je možné si ověřit v nejběžnějších příručkách. Viz např. Alves Grandinho, D.: *Compêndio de História de Portugal*. Braga, b. d., s. 219.

³⁵ Josef Švasta se narodil v Rychnově nad Kněžnou, maloval však především ve Francii, kde vystavoval od roku 1910. Odtud se dostal také na Madeiru. Pro své práce z uměleckoprůmyslových oborů užíval latinského pseudonymu Peccavi a portugalizovaného Soasta. Srov. též Toman, P.: *Nový slovník československých výtvarných umělců*. Výtvarné centrum Chagall, Ostrava 1994, seš. 12, s. 579.

³⁶ Srov. Klíma, J.: *Přehled dějin Portugalska*. Hradec Králové 1995, s. 114.

³⁷ Viz Landovský, V.: *Portugalská republika*. Praha 1978, s. 190. Viz též Krýsl, J., a kol.: *Portugalsko*. Praha 1984 (Obchodně ekonomické sborníky, Institut zahraničního obchodu), s. 134.

³⁸ Dokumentace je uložena v archivu Ministerstva zahraničních věcí Praha (AMZV), fond Portugalsko.

³⁹ Viz *Diário de Notícias*, Lisabon 7., 8., 9. května 1945.

⁴⁰ Srov. Program první domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Sbírká dokumentů, vydalo Ministerstvo informací, b. m. (Praha), b. d. (1945), s. 14–15.

⁴¹ Tři roky. Přehledy a dokumenty k české politice v letech 1945–1948. Melantrich, Brno 1991, s. 123.

⁴² Viz Krýsl, J., a kol.: cit. dílo, s. 134 a 136.

⁴³ Srov. např. Cunhal, A.: *Acção Revolucionária, Capitulação e Aventura*. Lisabon 1994, s. 225.

⁴⁴ Viz Delgado, I., de Figueiredo, A. (koord.): *Memórias de Humberto Delgado*. Lisabon 1991. Tato publikace obsahuje řadu dokumentárních citací vztahujících se k pražskému pobytu.

⁴⁵ Viz Protokol XIII. sjezdu Komunistické strany Československa, Praha 31. V. – 4. VI. 1966. Praha 1966, s. 57.

⁴⁶ Srov. např. časopis *Expresso*, zvláštní číslo 1121 z 23. 4. 1994 vydané v Lisabonu k dvacátiletému jubileu revoluce.

⁴⁷ Viz Soromenho Marques, V.: *Europa – Labirinto ou Casa Comum*. Lisabon 1993.

⁴⁸ Viz Gomes Mota, J.: *A Resistência; o Verão Quente de 1975*. Lisabon 1985.

⁴⁹ Viz Novák, V.: *Abeceda mírového hnutí*. Praha 1988, s. 74.

⁵⁰ Srov. např. Wanner, M.: *Portugalsko v evropské politice 1640–1703*. Historický obzor, roč. 5 (1994), č. 6. Viz též Klíma, J.: *Od iberských diktatur k demokracii*. Historický obzor, roč. 1 (1991), č. 7–8.

⁵¹ Viz Pošusta, P.: *Portugalsko míří na východ Evropy a do Prahy*. Mladá fronta DNES, roč. 4, č. 188 (16. 8. 1993), s. 9.

⁵² Viz Mareček, L.: *Středověk, dnešek, imaginace a řád*. Lidové noviny, 22. 4. 1995, příl. Národní 9, s. V.

⁵³ Viz Portugalský prezident M. Soares zahájil návštěvu České republiky. *Práce*, roč. 50, č. 269 (16. 11. 1994). Viz též Soares, M.: *Dozrál čas vyplnit vakuum mezi Českou republikou a mou zemí*. Rudé právo, roč. 4, č. 177 (30. 7. 1994), s. 1 a 3. Viz rovněž Soares, M.: *Budoucnost Evropy tkví v solidaritě*. Mladá fronta DNES, roč. 5, č. 271 (18. 11. 1994), s. 10.

⁵⁴ Viz Martínková, E.: *Portugalsko podporuje vstup ČR do Evropské unie*. Lidové noviny, 4. 7. 1995. Viz též *Spojenci jsou i na jihu Evropy*. Lidové noviny, 3. 7. 1995, s. 1, 6 aj.

⁵⁵ Viz Hálek, J.: *Portugalsko*. *Ekonom*, roč. 37, č. 18 (29. 4.–5. 5. 1993), s. 57–58. Viz též Gonçalves Serrão, J. M.: *Portugalsko 1974–1990*. *Finance a úvěr*, roč. 41 (1991), č. 10, s. 479–490. Viz rovněž Sklenka, M.: *Český vývoz do Portugalska je v současné době aktivní*. *Hospodářské noviny*, roč. 38, č. 101 (24. 5. 1994), s. 2. Viz též Šulc, F.: *Portugalsko a Evropa*. *Hospodářské noviny*, roč. 35, 22. 3. 1991, s. 10 aj.

⁵⁶ Viz Hála, J.: *Jorge Sampaio, prezident všech Portugalců*. *Mezinárodní politika*, 2/1996, s. 33.

Poznámka: Podrobnější informace k této problematice lze najít v publikaci Jan Klíma: Dějiny Portugalska, která vyjde v nakladatelství Lidové noviny na podzim roku 1996.